

Om den borgerlige stats væsen

En kritik af von Flatow/Huisken

Ralf Pittelkow

I KURASJE nr. 9 og 10 bragte vi en oversættelse af Flatow/Huisken: *Zum Problem der Ableitung des bürgerlichen Staates (Den borgerlige stats afledningsproblem)*.

Denne artikel er en kritik af Flatow/Huiskens forsøg på afledning af den borgerlige stat. Dens konklusion er for det første, at afledningsforsøget hviler på et fundamentalt forkert grundlag, der ved at knytte statens eksistens som særlig form overhovedet til at skinnet af statens klasseneutralitet gør det umuligt at begribe den borgerlige stats reelle eksistens som særskilt form ved siden af kapitalsammenhængen. Og for det andet, at forsøget på at aflede statens klasseneutralitet reelt betyder kanalisering af en historieanalytisk problematik ind i en pseudo-systematik. I forlængelse af kritikken forsøges nogle afklarende bemærkninger omkring forholdet mellem den borgerlige stats almene form, dens funktioner, dens interventionsmåder, dens politiske form og formen for dens sønderbrydning.

Indledning

Min kritik beskæftiger sig, ligesom det, den kritiserer, med den borgerlige stat i almenhed. Dens formål er at bidrage til diskussionen af udgangspunktet for ana-

lyser af den borgerlige stats forskellige historiske eksistensformer og funktionsmåder, frem for alt selvfølgelig de aktuelle former, som klassekampen udspilles i eller i forhold til. Bag dette ligger ikke nogen forestilling om, at de konkret historiske analyser må vente til statens almene bestemmelse er ført igennem - tværtimod. Anledningen til det følgende er et forsøg på almen bestemmelse af den borgerlige stat, som i stedet for at støtte den historiske analyse gennem afklaring af dens forudsætninger på afgørende punkter tjener til at blokere den analyse. Det er på den baggrund kritikken skal ses.

Det, at der primært er tale om en kritik af en bestemt artikel (der altså på dansk har fået den misforståelige titel »Den borgerlige stats afledningsproblem«), betyder at begreber og sammenhænge, der i artiklen forudsættes bekendte, også forudsættes bekendte i min kritik. Derudover går jeg selvfølgelig ud fra, at det, der står i artiklen, er bekendt - jeg refererer altså kun til husbehov. Endelig et terminologisk problem: jeg har haft besvær med at finde den rette oversættelse af de tyske ord »Besonderes«, »Besonderheit«, »Besonderung«. I Kurasjesprog er det blevet oversat til »specificering«, men det forekommer mig at den oversættelse giver anledning til misvisende forestillinger. Når der tales om »die Besonderung des Staates« betyder det ikke »statens specificering« forstået som etableringen af eller bestemmelsen af en bestemt udgave af staten (og det er vel i reglen sådan, man forstår ordet specificering). Det betyder derimod konstitueringen af staten som en bestemt særskilt instans ved siden af kapitalsammenhængen, en konstituering, hvis grundlag er den samfundsmæssige totalitet, der har kapitalen som totaliserende subjekt (dvs. at kapitalen er den form, som den samfundsmæssige sammenhæng er etableret i, og hvis selvstændige lovmæssigheder regulerer det samfundsmæssige samkvem). Der ligger altså i »Besonderung« for det første det, at staten selvstændiggøres og for det andet det, at den selvstændiggøres som et bestemt moment i en samfundsmæssig totalitet. Det har jeg forsøgt at indfange med det bebrækkelige ord »særskillelse« (og tilsvarende »særskilthed« og »staten som en særskilt instans«). Hvilket så vist er at betragte som en foreløbig løsning.

Afledningen af staten som særskilt form

Spørgsmålet er så, hvad der nærmere gemmer sig bag terminologien: hvad vil det sige, at den borgerlige stat er karakteriseret ved at være en særskilt instans eller form? Under den feudale produktionsmåde eksisterer den samfundsmæssige rigdom ikke i en fra produkternes naturalform forskellig form med selvstændige lovmæssigheder (altså ikke som værdiabstraktion, selvstændiggjort i pengeformen, med værdiloven som den grundlæggende lovmæssighed i den samfundsmæssige dynamik). Det vil med andre ord sige, at der ikke eksisterer selvstændige objektive økonomiske lovmæssigheder. Personlige magtrelationer og økonomiske sammenhænge eksisterer ikke selvstændiggjort over for hinanden, men i umiddelbar sammenfletning. Reglerne for samfundsmæssig

adfærd og de principper efter hvilke merarbejde tilegnes kan ikke holdes ude fra hinanden (der er altså ikke tale om på den ene side regler, der fastsættes af en bestemt politiskjuridisk instans, på den anden side objektive, i sig selv fungerende lovmæssigheder, der bestemmer formen for og regulerer merarbejds tilegnelse), de udgår fra samme samfundsmæssige instans. Samfundet har karakter af et hierarki af personlige magtrelationer. Vel er der i reglen en kongemagt og vel kan denne kongemagt undertiden stå temmelig stærkt i forhold til de undergivne vasaller (feudal centralisering), men den afgørende pointe er, at kongen blot er den øverste i det samfundsmæssige hierarki. Kongemagten er *ikke* nogen særskilt politisk instans ved siden af en samfundsmæssig sammenhæng, der reguleres af sine egne iboende objektive lovmæssigheder. Relationen mellem kongen og hans umiddelbare vasaller er af principielt samme samfundsmæssige karakter som herre-undersåt (træl) relationerne længere nede i hierarkiet, dvs. personligt magtforhold i hvilket tilegnelsen af merarbejde er indlejret.

Anderledes under kapitalismen. Her er den samfundsmæssige sammenhæng (og det vil sige sammenhæng i en mere gennemgribende forstand end den feudale, lokalbundne) reguleret af objektive, selvstændigt økonomiske love, de grundlæggende magtrelationer er ikke umiddelbare, men formidlet af den processerende værdi. Heroverfor står så staten som en særskilt politisk instans, hvis grundlag er merværdiproduktionen, men som ikke selv er merværdiproducerende (eller kun er det undtagelsesvist, ikke har det som sin egentlige bestemmelse). Flere bidrag til statsdiskussionen (således Projekt Klassenanalyse og Elmar Altvater, som begge kritiseres af von Flatow/Huisken (herefter F/H) har indskrænket sig til for det første at beskrive denne statens særskilte eksistens, og for det andet at pege på denne særskilte instans grundlæggende funktioner i forhold til dens samfundsmæssige grundlag. F/H, derimod, vil ikke stille sig tilfreds med denne påpegning af vigtige statsfunktioner. De forsøger at lokalisere den almene begrundelsessammenhæng for statens særskillelse. Dvs. at de forsøger at fastlægge, det niveau i kapitalanalysen, hvorudfra muligheden og nødvendigheden af statens særskillelse kan bestemmes. Det er denne bestemmelse af den samfundsmæssige mulighed og nødvendighed, de betegner med udtrykket »afledning af den borgerlige stat«.

For F/H sættes muligheden og nødvendigheden af statens særskillelse af det skin, der klæber ved kapitalens fremtrædelsesformer. Det er et *realt* skin, i og med at det klæber ved, reproducerer, objektive fremtrædelsesformer, men det er immervæk et *skin*, i og med at den blotte reproduktion af de fordrejede fremtrædelsesformer er ensbetydende med tilsløring af deres reelle samfundsmæssige formidling og dermed deres reelle samfundsmæssige karakter. F/Hs afledning tager m.a.o. udgangspunkt i kapitalens overflade.

I overfladens skinverden (altså det skin, der klæber ved overfladen) eksisterer klasserne ikke. De er erstattet af ligestillede revenukildeindehavere. I skinnet er revenukilderne ikke blot indtægtskilder, krystalliseringspunkter for *fordelingen* af den samfundsmæssige rigdom, men ligestillede faktorer i *skabelsen* af

den samfundsmæssige rigdom. Kapitalforholdets reelle karakter, udbytningens og dermed klasseudsættningens eksistens tilsløres hermed (jvf. F/Hs udmærkede fremstilling af det forhold). Altså: den samfundsmæssige sammenhæng, der ifølge F/H sætter muligheden og nødvendigheden af statens særskillelse, er karakteriseret som reelt skin: statens særskillelse er kun en nødvendighed under reventilsløringens synsvinkel, idet den almeninteresse, den skal varetage, er reventilsløringens almeninteresse, *hvis eksistens er uadskilleligt forbundet med tilsløringen af den klasseudsættning, der er indeholdt i kapitalens begreb*. Statens særskillelse er således *uadskilleligt forbundet* med det reelle skin: tilsløringen af klasseudsættningens eksistens. I det øjeblik denne tilsløring forsvinder (idet overfladen gennemskues, ses i sin rette sammenhæng), forsvinder også det samfundsmæssige grundlag for statens særskillelse, og dermed forsvinder denne særskillelse selv! Hvad bliver der tilbage? F/H skriver:

»Altså netop i den borgerlige stats *åbne* reaktion som klassestat *forsvinder* de momenter, som adskiller staten i kapitalismen fra staten i alle tidligere produktionsmåder; staten får *åbent* den betydning, som den havde både i antikken og under feudalismen. Således kan det ikke undre, at statens afsondring fra samfundet, samfundets fordobling i samfund og en særlig statslighedssfære, selv under borgerlige produktionsbetingelser ikke mere fremtræder, når staten må føre den til klassekamp tilspidsede kamp. Antikkens og feudalismens umiddelbart tilstedeværende identitet mellem økonomisk og politisk magt fremtræder nu også her. Det særlige ved den *borgerlige* stat - dens afsondring fra samfundet og dens funktion: forvaltning af de almene interesser på en måde, som betragter alle individer som lige - bliver gennemskueligt som fordrejet skin. Altså: kun hvor lønarbejderklassen begynder at erkende den faktiske sammenhæng mellem de tre reventilsløring, opdager sig selv som kilde bag den borgerlige rigdoms fordrejede fremtrædelsesformer, kun her formår lønarbejderklassen at afsløre den *borgerlige* stats *væsen* som *det falske skin* ved ethvert klassesamfunds stat.« (Kurasje, nr. 10, side 28. Jeg har foretaget enkelte ændringer i oversættelsen. Fremhævelserne af ordene »åbne« og »åbent« er mine, resten er tekstens egne).

Det er nogenlunde rene ord for pengene: den borgerlige stats væsen (dvs. dens specifikt borgerlige karakteristika) er simpelt hen falsk skin. Når dette skin forsvinder, er det, der bliver tilbage, »ethvert klassesamfunds stat«. Det er en følgerigtig konklusion (og ikke et øjeblik vanvid), når udgangspunktet er den uadskillelige forbindelse mellem statens »afsondring fra samfundet« og »dens funktion: forvaltning af de almene interesser på en måde, som betragter alle individer som lige«. Ikke desto mindre er det en absurd konklusion - så absurd, at en del mennesker tilsyneladende har læst hen over den (at dømme efter diverse diskussioner, jeg har deltaget i). Jeg angav ovenfor i hvilken forstand, man kan bestemme den borgerlige stat som en særskilt instans i modsætning til f.eks. den feudale stat (eller »stat« om man vil). Denne *reelle* særskilthed, hvis grundlag er den samfundsmæssige rigdoms *reelle form og reelle dynamik* (hvordan skal jeg forsøge at vise om lidt), eksisterer *uanset* tilsløring eller ikke tilsløring af klasseudsættningerne - dette forhold bortekspederes i F/Hs afledningsforsøg.

Nu kunne man indvende, at når F/H taler om statens afsondring (Abgehobenheit) fra det borgerlige samfund, om fordoblingen i samfund og stat, om statens særskillelse (Besonderung), så mener de faktisk noget andet end det, jeg taler om under disse betegnelser. Det er klart! I realiteten taler de om noget andet. Men sagen er den, at deres erklærede hensigt er den at forsøge at aflede den borgerlige stat som en særskilt form. Det bliver grundigt forkludret. Deres virkelige ærinde er at bestemme det reale skin, der ikke er *identisk med* men *forbundet med* denne særskilte form. De bestemmer ikke den borgerlige stat som sådan, men dens *legitimationsgrundlag* (dvs. de bestemmer det samfundsmæssige grundlag for skinnet af, at staten varetager ligestillede reventuilkildeindehaveres almeninteresser). Det skal ikke forstås på den måde, at det er legitimation forstået som en rent spirituel affære, som er på tale hos F/H. Det er ikke kun bestemte ideer, hvis grundlag alment bestemmes i deres afledningsforsøg. Det er også rammerne for en reformistisk praksis integreret i den borgerlige stat, der bestemmes (hvilket igen er noget andet end en analyse af reformismens samfundsmæssige baggrund og karakter - den analyse kan kun foretages historisk gennem inddragelse af totaliteten af økonomiske, politiske og ideologiske momenter. Men - endnu engang: disse rammer for en bestemt praksis er forbundet med, ikke identiske med den borgerlige stat som særskilt form. Denne form forsvinder ikke med afsløringen af den reformistiske integration. Derimod forholder det sig omvendt sådan - hvad F/H ikke kan være opmærksomme på - at statens *reelle* særskilthed ved siden af kapitalssammenhængen *i sig selv* er et grundlag for allehånde illusioner om statens klassefrie karakter!

Den systematiske betragtning, der gør det klart, at statens særskilthed ikke forsvinder med klasseherredømmets åbne fremtræden, kan suppleres med en historisk. Ligesom det reale skin af statens varetagelse af reventuilkildeindehavernes almeninteresse *forudsætter* statens reelle eksistens som særskilt form, således forudsætter det også eksistensen af en bestemt politisk form, en form, der lader de samfundsmæssige interesser fremtræde som politisk ligestillede, dvs. en form, der ikke åbent udelukker arbejderklassens deltagelse i statsmagtens udøvelse. I modsat fald ville klasseherredømmet i sin politiske form være åbenbar. Men skal denne betragtningsmåde fastholdes konsekvent, så har den borgerlige stat først historisk eksistens med arbejderklassens valgret. Dette indebærer, at f.eks. den stat, der bekæmpede chartisternes valgretsaktioner i England i 1830'erne og 1840'erne med lovgivning og militær, ikke var en borgerlig stat.

Hvad var den så? Hos F/H kan man - hvis man som her holder sig til den del af artiklen, der drejer sig om den almene afledning af staten - ikke hente andet svar end at denne stat har samme betydning som staten i antikken og under feudalismen. Og dog var dens samfundsmæssige grundlag hverken antikt eller feudalt. Hvad så? Den pågældende stat er klart nok ikke feudal, men samtidig er den ikke i overensstemmelse med den borgerlige stats væsen?? Klassestat er den godt nok, men ikke en feudal sådan. Kapitalistisk klassestat?

Hvordan kan den være det, når den ikke er i besiddelse af den borgerlige stats væsenstræk?

Miseren består, også for den historieanalytiske betragtning, i selve bestemmelsen af den borgerlige stats væsen. Og netop den historiske betragtning afslører, hvordan F/Hs bestemmelser kun tilsyneladende har almen eller systematisk karakter. Deres bestemmelse af den borgerlige stats væsen er i virkeligheden ikke en almen, men en historisk relativ bestemmelse (af den legimitationssammenhæng, der er knyttet til staten): den borgerlige stats væsen er ikke slet og ret forbundet med den kapitalistiske produktionsmåde, nej: under kapitalismen har dette væsen *undertiden* social eksistens, undertiden har det det ikke. Det afhænger af klassekampens udviklingsgrad. Og videre: efter som - som F/H selv gør opmærksom på ved at tale om »ejendomsbesiddernes *mere eller mindre* almene interesse« (jeg fremhæver) - klasseherredømmet aldrig er totalt opsuget i ligheds-skinnet, eksisterer den borgerlige stats væsen aldrig fuldstændigt. Det eksisterer ikke blot *undertiden*, men *undertiden mere, undertiden mindre*¹. Hermed må systematikken vist siges at være i opløsning! (ikke hvad angår bestemmelsen af kapitalens overflade og det skin, der klæber ved den, men hvad angår afledning af staten herudfra). Dette indebærer, at skinnet af statens klasseneutralitet ikke engang kan siges at være knyttet til den borgerlige stat som sådan. Det eksisterer socialt i forbindelse med bestemte momenter ved staten (f.eks. parlamentet) under bestemte historiske omstændigheder.

Holder man nu - i forlængelse af F/H selv - fast ved, at afledningen af den borgerlige stat som særskilt form består i bestemmelsen af muligheden og nødvendigheden af denne form (underforstået en mulighed og nødvendighed sat af kapitalformen), så må det betyde, at skinnet af statens neutralitet ikke *kan* afledes alment. Skinnet er nemlig ikke med nødvendighed knyttet til kapitalformen. Hvad der derimod med nødvendighed er knyttet til kapitalformen er de fremtrædelsesformer, der er *det almene objektive grundlag* for, at staten *under bestemte historiske omstændigheder* tager sig (mere eller mindre) neutral ud.

Tilbage bliver, at »afledningen« af klasseneutraliteten som den borgerlige stats væsen reelt fungerer som kanalisering af de nødvendige bestemmelser af klassekampens historiske former og udviklingsmuligheder, de komplekse sammenhænge af integration og klassekamp, ind i en pseudosystematik.

Bemærkelsesværdigt nok berører F/H selv dette forhold i to noter (nr. 81 og 103 i den tyske udgave, nr. 83 og 106 i den danske). De understreger for det første, at den mystificerede bevidsthed, som klæber ved kapitalens fremtrædelsesformer, ikke er identisk med den empiriske bevidsthed, og at den empiriske bevidsthed netop under bestemte historiske omstændigheder bryder igennem

1. Jf. angående den historiske relativitet i disse bestemmelser H. Reichelts bemærkninger om F/Hs artikel i *Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie 1* (ed. suhrkamp, 1974). Da min kritik af F/H i alt væsentligt var udformet, før jeg læste Reichelts artikel, har jeg i øvrigt ikke forholdt mig til denne.

mystifikationerne. Og for det andet skriver de faktisk: »Forlader man disse meget skematiske forestillinger, så er konkret historisk empiri altid totaliteten af kampe og af harmoni, af overfladeforestillinger og revolutionær bevidsthed, af interessepolitik og systemsprængende aktion, og det i alle afskygninger og variationer« (note 81/83)². Men hvordan kan de skrive det, når de samtidig mener at aflede den borgerlige stats væsen: skindet af klasseneutralitet? Det kan kun lade sig gøre ved at tage de mystificerede bevidsthedsformer som det givne grundlag for »afledningen« og dermed se bort fra, at analysen af disse mystificerede bevidsthedsformer i sammenhæng med kapitalens objektive fremtrædelsesformer ikke betyder, at de eksisterer med almen nødvendighed. Lige så lidt er dette derfor tilfældet med statens klasseneutralitet.

Der gælder for manglen på begribelse af statens faktiske særskilthed det samme som gælder for dens »erstatning«, den tilsyneladende afledning af statens klasseneutralitet: den betyder en blokering af forståelsen af statens rolle i klassekampen og - i uadskillelig sammenhæng hermed - i forholdet mellem enkeltkapitalerne, nationalt og internationalt. Vil man bestemme indkomstpoltikkens samfundsmæssige karakter, valutasystemets fungeren, det militære apparat (til forskel fra den feudale herremands bevæbnede tjenerskab og bønder), kort sagt: vil man forstå den kapitalistiske stats karakter og funktionsmåde (til forskel fra andre statsformer), må man gå en anden vej rundt end F/H: det analytiske udgangspunkt må være statens reelle eksistens som særskilt form ved siden af kapitalsammenhængen. Først på den baggrund kan man forstå formerne for statslig *intervention* i den økonomiske sammenhæng og for statslig *repression* som afgørende moment i klassekampen, former, der udspringer af historisk specifikke krav fra kapitalens (eller bestemte kapitalfraktioners) side.

Pointen ved indkomstpoltikken eksempelvis er en direkte og *almen* indgriben over for fastlæggelsen af arbejdskraftens pris på grundlag af givne markedsbetingelser for bestemte kvalifikationer og på grundlag af styrkeforholdet mellem kapitalister og arbejdere³. Direkte og almen kan denne regulering kun blive via kombinationen af den særlige statslige lovgivningsmagt og det dertil knyttede statslige repressionspotentiale. Forudsætningen for at reguleringen kan fungere er i øvrigt - under historiske omstændigheder, hvor fagforeningerne ikke slet og ret er smadret - at de (fagforeningerne) integreres i den statslige planlægning af lønniveauet. Dette er betinget af og betinger igen bestemte modsætningsniveauer og - former i klassekampens forhold mellem stat, reformistisk fagforeningsbureaukrati, fagforeningsopposition og arbejderbasis. - Dette for blot at pege på bestemmelsen af den kapitalistiske stat som en særskilt form som forståelsesrammen (og ikke forståelsen selv) for den statslige interventions karakter og dermed for klassekampens modsætningsformer.

2. I denne som i andre henseender formulerer F/Hs artikel såre reelle indsigter, hvilket vel ikke bør lades uomtalt i forbindelse med denne grundlæggende kritik af afledningsforsøget som helhed.

3. Se om dette lederen i *Proletar!* nr. 9 1974.

Kritikken af Projekt Klassenanalyse og af Altvater

Men hvad er baggrunden for at afledningsforsøget afspores? Og hvad er grunden til, at det er så forholdsvis nærliggende at læse henover deres radikale konklusion (udover det at den er så absurd)?

For at tage det første spørgsmål først: udgangspunktet for F/Hs afledning er en kritik af to forsøg på bestemmelse af den borgerlige stat, foretaget af henholdsvis Projekt Klassenanalyse og Elmar Altvater. F/H sammenfatter deres korrekte karakteristik af Projekt Klasseanalyses statsbestemmelse således (karakteristikken af PK står i Kurasje nr. 9, p. 134 og fremefter):

»Bestemmelsen af den borgerlige stats form er resultatet af en uformidlet sammenstyknings af den simple varecirkulations bestemmelser (ligestillede individuelle vareproducenter, de privates fælles interesser) med teoremet om de almene rammebetingelser for den samfundsmæssige produktion og reproduktion (fællesskabets opgaver), som ville forudsætte gennemførelsen af bestemmelsen af enkeltkapitalernes konkurrence. Heroverfor udtrykker de to almene statsfunktioner (1. sikring af kapitalens værdiøgning-betingelser, og dermed betingelserne for udbytning af arbejderklassen 2. knægtelse af arbejderklassen i tilfælde af, at klasse modsætningerne manifesterer sig i åben klassekamp, RP) den kapitalistiske produktions antagonistiske karakter rent i form af klasse modsætningen.«

F/H er enige med PK i, at staten som form må bestemmes på grundlag af de samfundsmæssige almeninteresser, der gør denne særlige statslige eksistens mulig og nødvendig. Men PKs bestemmelse af disse almen- eller fællesinteresser sker på grundlag af den simple vareproduktions kategorier: fællesinteresserne er varebesiddernes fællesinteresser i forbindelse med bytningen. Men, som F/H rigtigt gør opmærksom på, hermed reflekteres overhovedet ikke det specifikke grundlæggende forhold mellem kapitalen og varen arbejdskraft. Samtidig underforstås dette forholds eksistens, når der tales om, at fællesinteressen drejer sig om »almene rammebetingelser for den samfundsmæssige reproduktion«, hvilket også, ifølge PK selv, betyder almene forudsætninger for kapitalens udbytning af arbejderklassen. F/H ser nu to veje, ad hvilke man kan gøre PKs bestemmelser mere sammenhængende: *Enten* Kan man sige, at der godt nok er tale om alle varebesidderes fællesinteresser, men at genstanden for disse ikke er de almene produktionsbetingelser, men derimod betingelserne for ækvivalensbytning. Man kan altså sige, at den fællesinteresse, staten varetager, er de byttendes fælles interesser i at betingelserne for bytningen sikres. Denne formulering rejser imidlertid straks spørgsmålet: hvordan kan der være tale om fælles interesser under bortset fra *den kapitalistiske formbestemthed* af de varer, der byttes? F/Hs artikel er netop et forsøg på at besvare dette spørgsmål. *Eller* man kan sige, at de fælles interesser specielt er kapitalbesiddernes fællesinteresser. Men hermed forsvinder arbejderklassen i følge F/H slet og ret ud af PKs samfundsbegreb. Og at et samfundsbegreb, der ikke medreflekterer arbejderklassen, ikke kan bruges til noget siger sig selv. Ræsonnementet her kan umiddelbart lyde besnærende. Det videreføres i kritikken af Altvater, hvor det bliver tydeligt nok, at det hviler på et fejlagtigt grundlag.

Kritikken af Altvater går på to punkter: For det første på, at han ikke gør noget systematisk forsøg på afledning af den borgerlige stat, men indskrænker sig til at pege på nogle grundlæggende funktioner staten har, hvis grundlag er kapitalens iboende skranker. Jeg er enig i, at Altvaters artikel ikke betegner nogen systematisk tilgang til sagen, men jeg er ikke enig i den positive forståelse af, hvad systematik her vil sige, sådan som den kommer til udtryk senere i F/Hs artikel - herom senere. For det andet går kritikken af A så på, at hans lighedssætten mellem »total kapital« og »samfund« er ensbetydende med en lignende amputation af samfundsbegrebet som den, der var på tale i forbindelse med PK. F/H skriver: »Samfundet som resultat af kapitalbesiddernes indbyrdes forhold placerer den, som ikke besidder andet end sin *arbejdskraft*, uden for den samfundsmæssige sfære.« (Kurasje 9, p. 139). Som sagt: her bliver det åbenbart, at ræsonnementet om, at arbejderklassen bliver placeret uden for den samfundsmæssige sfære, hviler på et fejlagtigt grundlag. Når A. sætter samfundet lig med forholdet mellem enkeltkapitalerne, er dette *ikke* det samme som at sætte det lig forholdet mellem kapitalbesidderne. Forholdet mellem enkeltkapitalerne er et forhold mellem de enkelte kapitalforhold, som selvsagt ikke kan reduceres til kapitalbesidderne, men er et *forhold mellem kapital, personificeret i kapitalisten, og lønarbejdere*. Arbejdskraften er her medreflekteret som konstituerende moment for og i kapitalforholdet.

Der er her to ting, der må holdes ude fra hinanden: 1. A. placerer ikke arbejderklassen uden for den samfundsmæssige sfære. Når han taler om kapitaler, betyder det kapitalforhold. Og her indtager som bekendt arbejdskraften en temmelig central placering. 2. Noget andet er, at arbejderklassen i en sådan bestemmelse kun anskues som arbejdskraft, som værdi-ækvivalent for den variable kapital og som kapitalsubsumeret levende arbejdsformåen. Kapitalens karakter af *klassekampsbestemt* forhold mellem kapitalister og arbejderklasse formuleres ikke som væsenstræk ved den kapitalistiske samfundsmæssighed, i og med at denne bestemmes som forholdet mellem enkeltkapitaler slet og ret. Det bliver ved underforståelsen og en understregning af, at »vi begrænser os til en side af de statslige aktioner overfor de mange enkeltkapitaler« (Kurasje 7, s. 26).

Det er pkt. 1, der umiddelbart står til diskussion i forbindelse med F/Hs kritik af A. Deres sammenfattende konklusion går, som det allerede er fremgået, i korthed ud på, at de samfundsmæssige fællesinteresser, der sætter muligheden og nødvendigheden af den borgerlige stats særskillelse, ikke kan bestemmes ud fra bytningen eller ud fra kapitalens væsen, som det eksisterer i forholdet mellem enkeltkapitalerne, men må bestemmes ud fra det skin, som klæber ved kapitalens overflade. Kun på den måde kan man nemlig, ifølge dem, medreflektere arbejderklassen i fastlæggelsen af de samfundsmæssige almeninteresser, der er statens grundlag.

Der er taget stilling til denne konklusion. Supplerende kan hertil knyttes nogle bemærkninger om F/Hs indførelse af det interessebegreb, som er grundlaget for konklusionen. Ifølge F/H forudsætter interessebegrebet nødvendig-

vis en skelnen mellem *karaktermaske* og *subjekt*, »fordi interesser kun i så fald kan ytres, når der består en begrebslig forskel mellem objektiv bestemmelse af ting (penge, vare, kapital) og dens »vogter«, bærer, besidder«. Jeg må indrømme, at jeg har lidt svært ved at finde rundt i dette ræsonnement: Først siges det altså, at kategoriens interesse kun kan forstås på baggrund af skellet mellem karaktermaske og subjekt, fordi man kun kan tale om interesse, når der skelnes mellem »tingsbestemmelse« og »bærerbestemmelse«. Karaktermaske-bestemmelse og »tingsbestemmelse« sættes åbenbart lig hinanden, og det samme gælder subjekt-bestemmelse og »bærerbestemmelse«. Men nu er karaktermaskebestemmelsen for mig at se rent faktisk en »bærerbestemmelse«. Skal man skelne mellem karaktermaske-bestemmelse og subjektbestemmelse må det derfor snarere gå ud på, at den første er begrundet i en fundamental »tingsbestemmelse« (kapitalist-lønarbejder, køber-sælger), mens subjektbestemmelsen ikke er direkte begrundet i de objektive *væsenssammenhænge* (idet subjektet konstitueres på kapitalens overflade). Men hvis man skelner på den måde, så går skellet ikke mellem karaktermaskebestemmelsen, som interessekategorien *ikke* kan knyttes til, og subjektbestemmelsen, som interessekategorien *kan* knyttes til. Det går derimod mellem to forskellige interessebegreber, der knytter sig til forskellige niveauer i kapitalanalysen. Det vil også sige, at hele ræsonnementet omkring interessebegrebet kan koges ned til, at F/H gør opmærksom på, at det interessebegreb, de vil anvende, (og altså dermed det subjektbegreb, de anvender) er forbundet med det reale skin, der klæber ved kapitalens overflade (idet det nemlig er de ligestillede reventildeindehaveres interesser, der er tale om). Og grunden til, at det er det interessebegreb, og ikke et begreb om den objektive klasseinteresse, de anvender i statsafledningen, er allerede angivet.

Alt dette betyder selvfølgelig ikke, at F/Hs interessebegreb er uanvendeligt. Tværtimod kan man sige, at de bidrager til en afklaring omkring konstitueringen af samfundsmæssige interesser på kapitalens overflade. Men dels indføres interessebegrebet med en problematisk begrundelse, og dels - og det er selvsagt afgørende - indgår det som bærende moment i det mislykkede forsøg på afledning af den borgerlige stat.

Statens funktioner

Jeg er gået ud fra konklusionen i F/Hs statsafledningsforsøg og har bestemt den som fejlagtig. I det umiddelbart forudgående har jeg peget på, hvilke fejlagtige argumenter, der fører til denne fejlagtige konklusion. Det følgende er nogle positive bemærkninger til den almene bestemmelse af den kapitalistiske stat.

F/H peger i forbindelse med Projekt Klassenanalysens statsanalyse på, at hvis man blot ser statens nødvendighed på baggrund af varebyttet som sådan, så tilslører man varenes specifikke formbestemthed under kapitalismen dvs. så tilslører man det specifikke forhold mellem varen arbejdskraft og kapitalen. Dette er rigtigt i den forstand, at hvis man siger, at staten varetager de

byttendes interesse i sikringen af byttebetingelserne, så har man i den samfundsmæssige bestemmelse ikke overskredet den simple vareproduktion idet forholdet under kapitalismen jo er et andet: Her er bytningen mellem kapital i pengeform og varen arbejdskraft udgangspunktet for ud-bytningen. Det betyder, at besidderen af kapitalen i pengeform og besidderen af varen arbejdskraft i deres samfundsmæssige væsen ikke er ligestillede parter med en objektiv fællesinteresse i sikring af bytningens betingelser. Men betyder det, at det er forkert at sige, at staten er nødvendig for at sikre, at det samfundsmæssige samkvem foregår ved bytning efter bestemte regler? Den påstand vil være temmelig vanskelig at opretholde. Statens udskillelse hænger umiddelbart sammen med de generaliserede bytterelationer i og med kapitalismen: for at de samfundsmæssige relationer generelt kan antage karakteren af bytterelationer af principielt samme karakter, hvor man end befinder sig, og ikke af umiddelbare personlige magtrelationer, må der netop en særskilt magtinstans til for at sikre formidlingen af forholdet mellem subjekterne gennem den abstrakte rigdom i selvstændig form: pengene, og dermed sikre den almene ligestilling mellem de byttende subjekter (betragtet *isoleret*, som byttende). Altså: for at kapitalen kan bevæge sig frit, dvs. fungere i overensstemmelse med sit begreb, må en særlig magtinstans sikre, at den elementarform, hvori/hvorved den bevæger sig, kan fungere som almen samfundsmæssig formidlingsform. Og denne elementarform udmærker sig altså ved, at den umiddelbart ikke indebærer magtudøvelse, at den umiddelbart ligestiller selvstændige individer, mens det, den i realiteten formidler, er udbytningen af arbejderklassen. Den kapitalistiske udbytnings beståen forudsætter denne formidlingsforms beståen (dvs. forudsætter de almene betingelser for bytningen).

På den ene side kan vi altså konstatere, at kapitalens beståen forudsætter sikringen af bytningens almene betingelser, og at denne sikring må varetages af en anden instans end de i bytningens involverede parter (idet det, som netop skal sikres, er deres umiddelbare ligestilling i bytningen, det at de forholder sig til hinanden gennem pengeformen og kun middelbart gennem magtudøvelse). På den anden side kan vi med F/H konstatere, at man kun kan sige, at alle byttende har en fællesinteresse i formidlingsformen, hvis man ser bort fra den sammenhæng, bytningen indgår i, altså hvis man tilslører det samfundsmæssige væsensforhold, at det, der formidles, er udbytningen. Sikringen af bytningen er altså en nødvendighed for kapitalen, fordi den er en sikring af udbytningen. Den er i kapitalens interesse, eller med en anden formulering: den er i kapitalejernes fællesinteresse. Men den er ikke i arbejderklassens (objektive) interesse. Med andre ord: bytningen under den kapitalistiske produktionsmåde indebærer godt nok fællesinteresser, som nødvendiggør staten, men det er kapitalejernes fællesinteresser som kapitalens bærere. Er arbejderklassen dermed udelukket fra *samfundsbestemmelsen*? Nej, selvfølgelig er den ikke det: kapitalens væsensinteresse i forbindelse med bytningen er netop sikringen af forudsætningen for kapitalforholdets etablering. Hvad arbejderklassen derimod er udelukket fra, er den *fællesinteresse*, der nødvendiggør den særskilte statslige sikring af udbyt-

ningen. Og denne udelukkelse ligger som bekendt ikke i de anvendte begreber, men i samfundet selv.

Statens sikring af bytningen og dermed udbytningen er en sikring af, at arbejderklassen forbliver på den plads, der er anvist den i (og med) kapitalismehængen (juridisk: sikring af den kapitalistiske ejendomsret). Skal staten sikre (ud)bytningen mod angreb fra arbejderklassen, må den have den fornødne statslige magt til det i form af domstole, politi og hær. Abstrakt anskuet ligger dette magtapparat som en nødvendighed i det generaliserede varebytte som sådan. Men i og med at dette varebytte er forudsætningen for kapitalens eksistens, får magtapparatet sin konkrete bestemmelse som *klasseundertrykkelsesapparat* med specifikt kapitalistisk undertrykkelsesindhold og -form.

Hermed er angivet det mest almene samfundsmæssige grundlag, der sætter nødvendigheden af en stat: den pengeformidlede bytnings eksistens, hvis juridiske garanti er den private ejendomsret, er en logisk og historisk forudsætning for kapitalens eksistens. Og den kan kun sikres af en særlig instans, der står over de byttende og har et magtpotentiale til at sikre bytningens betingelser: staten. Dermed er ikke sagt, at den kapitalistiske stat simpelt hen varetager de byttendes ligestillede interesser. De ligestillede interesser eksisterer nemlig kun for en formel betragtning af bytningen. I deres væsen er interesserne ikke ligestillede. Hvad staten sikrer er - for at sige det endnu engang - at bytningen kan finde sted som forudsætning for udbytningen. Den sikrer altså kapitalejernes interesse i udbytningen.

Denne formulering af sammenhængen indebærer ikke den opsplnitning i på den ene side de byttendes almeninteresser, på den anden side kapitalejernes interesser og de dermed forbundne repressionsformer over for arbejderklassen, som optræder hos PK. I modsætning til det rent udvendige på den ene side - på den anden side fastholder den enheden af væsen og fremtrædelsesform: sikring af den interesse, der ligger i kapitalens væsensbestemmelse, gennem sikring af den formelle ligestilling i bytningen. Ligestilling og udbytning er i den sammenhæng ikke simpelt to *forskellige* ting. Ligestillingen - som formel ligestilling - formidler udbytningens forudsætninger: kapital i pengeform og levende arbejdsformåen.

Hvis det eneste spørgsmål, der var relevant i forbindelse med en almen bestemmelse af den kapitalistiske stat, var: er der noget i det kapitalistiske samfund, der alment sætter statens nødvendige eksistens? - så kunne man standse her med bekræftende svar. Men for at en almen bestemmelse af staten kan fungere som grundlag for de konkrete analyser af statsfunktioner, og ikke som den selvstændiggjorte blotte påpegning af statsformens nødvendighed, må man stille det mere omfattende spørgsmål: hvilke momenter i den samfundsmæssige sammenhæng begrunder staten på hvilken måde? Eller - i og med at der udelukkende er tale om den *almene* bestemmelse af den kapitalistiske stat - : hvilke momenter i kapitalen i almenhed begrunder staten på hvilken måde?

Til behandling af spørgsmålet er det indledningsvis på sin plads at se på, om F/Hs skarpe skellen mellem statens *form* og dens *funktioner* er et brug-

bart udgangspunkt. Med form menes her statens særskilthed i varetagelsen af samfundsmæssige almeninteresser, dens placering som bestemt moment i samfundstotaliteten. Som jeg har været inde på, understreger F/H, især over for Altvater, at statens afledning ikke kan have karakter af en påpegning af en række mere eller mindre grundlæggende statsfunktioner. Afledningen foregår for dem ikke på grundlag af disse konkrete indholdsbestemmelser, men på grundlag af en almen bestemmelse af de fællesinteresser i samfundet, der muliggør og nødvendiggør statens særskilte eksistens. De skriver:

»Metodisk betyder dette blot, at man ikke kan forstå den borgerlige stats væsen gennem en forklaring af det bestemte konkrete indhold, som den må have på et givet tidspunkt (statsfunktioner). Statsfunktionerne, dvs. de områder, som den statslige politik forholder sig til, og som fremtræder i opdelingen i ressorts og ministerier, er ikke konstitutive for den borgerlige stats væsen. Omvendt bliver det spektrum af områder, som den statslige politik forholder sig til, først analytisk tilgængelige, når man går ud fra den borgerlige stats begreb, der, som kendetegnende den borgerlige stats *form samtidig indeholder angivelsen af de almene betingelser* for statsfunktionernes genese (forvaltning af almene interesser) (Kurasje, nr. 10, p. 39 - jeg har ændret et par steder i oversættelsen).

I denne sammenhæng vender F/H sig også mod den blotte sammenfatning af de grundlæggende statsfunktioner under betegnelser som »almene rammebetingelser for produktionen«, idet de mener, at man med sådanne almenheder tilslører forskellene på de forskellige betingelser i karakter, baggrund og funktion.

F/H har ret både i dette sidste, at statsfunktionernes forskellighed negligeres i de sædvanlige bestemmelser, og i, at den sideordnede påpegning af en række statsfunktioner i sig selv ikke er nogen afledning af staten. Ikke desto mindre mener jeg, at deres forsøg på en meget klar skelnen mellem bestemmelsen af statens form og bestemmelsen af dens forskellige funktioner ikke kan opretholdes, og at denne klare skelnen hænger sammen med deres tilgang til afledningen i det hele taget. De taler selv om varetagelsen af reneukildeindehavernes fællesinteresser som den helt almene *funktion*, der er grundlaget for statens særskilthed, altså dens *form*. Og de præciserer nærmere disse fællesinteressers indhold: 1. opretholdelse af reneukilkilden 2. størst muligt revenu 3. revenuets kontinuerte strømmen. M.a.o.: bestemmelsen af statens form hviler på en almen bestemmelse af indholdet i dens grundfunktioner. Dette tilkendegiver i sig selv, at funktionsbestemmelse og formbestemmelse er uløseligt forbundet. Spørgsmålet er altså snarere, *hvilke* funktioner der er grundlaget for formbestemmelsen, dvs. *hvad* der konstituerer de fællesinteresser, der nødvendiggør statens særskillelse (at tale om, hvad der konstituerer fællesinteresserne, er at tale om fællesinteressernes indhold, at tale om fællesinteressernes indhold er at tale om statsfunktioner - man kan tage sikringen af det generaliserede varebytte, som vi var inde på ovenfor, som eksempel). Og hermed er vi atter tilbage ved grundspørgsmålet i forbindelse med kritikken af F/H: hvordan bestemmes disse fællesinteresser. Hvad F/H i realiteten gør, er ikke at skelne skarpt mel-

lem funktionsbestemmelse og formbestemmelse, men derimod at skelne mellem forskellige slags funktionsbestemmelser som grundlag for formbestemmelsen. For dem er de almene funktionsbestemmelser, hvorudfra statens kan afledes, at placere på et bestemt niveau i kapitalanalysen (kapitalens overflade). Det vil sige, at nogle bestemte funktionsbestemmelser - nemlig dem, der er forbundet med reвенुकilde-indehavernes fællesinteresser - bliver »aflednings-relevante«, mens andre først kommer ind i forbindelse med den mere konkrete analyse af indholdet i statens aktiviteter.

Men forkaster man F/Hs grundlag for statsafledning, må man på et nyt grundlag tage stilling til spørgsmålet: hvad konstituerer de fællesinteresser som muliggør og nødvendiggør statens særskilte eksistens? Og dette spørgsmål indebærer også spørgsmålet: hvilke statsfunktioner er det, som muliggøres og nødvendiggøres i kraft af disse fællesinteresser? Jeg har allerede været inde på, at det er i kapitalejernes objektive fællesinteresse, at almene betingelser for bytning sikres. At der eksisterer denne fællesinteresse, i sammenhæng med og i modsætning til kapitalejernes særinteresser, er ensbetydende med *muligheden* af statens særskilte eksistens (dette svarer til F/H's ræsonnement: at modsætningen mellem sær- og fællesinteresser indebærer statens mulighed). Men det blev også fastslået, at enkeltkapitalerne ikke selv, som enkeltkapitaler, kan varetage denne funktion. Dette forhold sætter statens *nødvendighed* (jvf. F/H: statens nødvendighed ligger i, at fællesinteresserne ikke slet og ret kan varetages gennem varetagelsen af særinteresserne). At sikringen af bytningens betingelser udskilles som en særskilt statsfunktion, er altså en mulighed og nødvendighed, der sættes, ikke af kapitalens overflade, men af *kapitalens væsen*.

Der er altså i forbindelse med sikring af bytningen tale om en almen nødvendighed, sat af kapitalens væsen som sådan. Spørgsmålet er så om man kan sige det samme om andre statsfunktioner, der historisk set har været grundlæggende. Tager man f.eks. funktioner som etablering af infrastruktur eller varetagelse af arbejdskraftens kvalificering (altså funktioner, der indgår i sammenfatningen »almene rammebetingelser for produktionen«), er der ikke tale om, at det er alment nødvendigt, at staten varetager dem. Således må staten ikke *med nødvendighed generelt* varetage funktionen: etablering af infrastruktur. Derimod kan man sige, at denne funktion er begrundet som *mulighed* i kapitalen i almenhed. Den almene mulighed af denne statslige funktion ligger i 1. den mulige ikke-identitet mellem det for kapitalen nødvendige arbejde og det kapitalproduktive (eller i det mindste profitsikrende, hvis der ikke er tale om produktivt arbejde) arbejde (f.eks. jernbanedrift) (profitsikrende betyder her i princippet ikke profitsikrende overhovedet, men gennemsnitsprofitsikrende). 2. det forhold, at der *i henseende til brugen* er tale om *almene produktionsbetingelser*. Det betyder, at fællesinteressen ikke slet og ret er negativt bestemt, som det at alle enkeltkapitaler har brug for infrastruktur, men positivt, i den forstand, at en række kapitaler (hyppigt ikke alle inden for en given politisk sammenhæng, hvilket kan være grundlag for politiske stridigheder mellem kapitalfraktioner - jvf. nedenfor) vil

kunne drage nytte af etableringen af bestemte infrastrukturelle forudsætninger. I disse to forhold ligger altså muligheden af en særskilt statslig varetagelse af infrastrukturelle produktionsbetingelser. Under givne omstændigheder er denne særskilte statslige varetagelse en *nødvendighed*, men det er i så fald en *historisk nødvendighed* og ikke en *nødvendighed*, der er begrundet i kapitalens væsen som sådan.

Den historiske nødvendighed sættes af de historiske økonomiske, politiske, ideologiske betingelser for kapitalens væsens fremtræden og er altså ikke bestemmelig som *nødvendighed* ud fra kapitalens begreb. Hvormed ikke omvendt er sagt, at statsfunktioner som f.eks. varetagelsen af infrastruktur slet og ret er ubestemmelige ud fra kapitalens begreb. De kan bestemmes som mulighed ud fra de modsætninger og begrænsninger, der ligger i kapitalens begreb.

På baggrund af det, der er sagt, dels om forholdet mellem statsform og statsfunktioner og dels om statsfunktionernes mulighed og *nødvendighed*, giver der sig to konklusioner: 1. Konstitueringen af staten som særskilt instans kan ikke begribes som andet end *konstitueringen af bestemte sociale funktioner som særskilt statslige funktioner*. 2. En skelnen mellem almene og historiske bestemmelser af statsfunktioner er ikke ensbetydende med en skelnen mellem på den ene side statens væsen, hvis *almene nødvendighed* fremstilles i statens *afledning*, og på den anden side statens blot *empiriske* eksistensformer, der er genstand for *empirisk analyse*. En sådan opdeling ser nemlig bort fra den sammenhæng, der er mellem kapitalens i almenheds modsætninger og begrænsninger og funktioner, der ikke med *nødvendighed* er statslige.

Pointen i at pege på dette er ikke mindst undgåelsen af en selvstændiggørelse og fetichering af afledningsproblematikken som sådan (sådan som den finder sted hos F/H). Springet fra en sådan selvstændiggørelse til en identifikation af materialistisk analyse med afledning med dertil hørende reduktion af komplekset af økonomiske, politiske og ideologiske former og de strategiske og organisatoriske perspektiver for klassekampen, som fremstår af dette kompleks, til almene objektive *nødvendigheder* er vel ikke særlig langt.⁴

Retsformen og interventionsmåderne

At F/Hs adskillelse af statsform og statsfunktioner ikke kan opretholdes, betyder ikke, at bestemmelsen af statens er identisk med bestemmelsen af dens funktioner. Hvad der var tale om ovenfor var, at statens særskilthed kun kan begrundes i funktionernes indhold. Men disse funktioner fremtræder i en bestemt form, en bestemt statslig interventionsform i forhold til samfundstotaliteten. Statens almene interventionsform er *retsformen*, der er uløseligt knyttet sammen med *den fysiske intervention*, men således, at den fysiske intervention normalt får sin statslige bestemmelse gennem *retsformen*.

4. Vil man have et hjemligt eksempel på denne type objektivisme, kan man tage det københavnske studenterråds publikation *Videnskab, uddannelse, kapital* (1973).

I Altvaters artikel om statsinterventionismen opereres der med »skabelse og sikring af de almene retsforhold, som retssubjekternes relationer i det kapitalistiske samfund udspilles i« som en statsfunktion på linje med andre, herunder på linje med (altså slet og ret sideordnet) de instrumenter, der skal sikre overholdelse af retsnormerne (»i givet fald politisk undertrykkelse af arbejderklassen og dette ikke blot med retslige, men også med politimæssige og militære midler«). Denne blotte sideordning kritiseres med rette af F/H. De sætter heroverfor følgende bestemmelse:

»Den retsform (egentlig: retsformighed, på tysk: Rechtsförmigkeit), som de almene interesser får, når de reguleres gennem staten, udtrykker blot almenheden som en almen gyldighed, der lader de private ejendomsbesiddere være lige som statsborgere. Men hermed (...) er ikke fastlagt en *statsfunktion*, men en for staten ejendommelig resultatant af forvaltningen af de almene interesser. Det apparat, som ernødvendigt for at garantere overholdelse af love og bestemmelser, straffe afvigende adfærd osv. kan først afledes heraf.« (Kurasje, nr. 10, p. 27)

Retsformen er den form, hvori den statslige varetagelse af de samfundsmæssige almeninteresser foregår. Og statens særskilte varetagelse af samfundsmæssige almeninteresser er grundlaget for eksistensen af *almene retsregler*. Den *retsidentitet*, som disse almene retsregler sætter, bliver tilsvarende en almen retsidentitet, hvis grundlag ikke er en konkret politisk-økonomisk status - såsom at være håndværker i denne bestemte by med disse bestemte handelsprivilegier og organiseret i dette bestemte lav, med disse bestemte lavsregler - således som det var tilfældet under feudalismen, men hvis grundlag derimod er almene økonomiske, og mere generelt: almene samfundsmæssige former. Eksempelvis køber eller sælger, kreditor eller debitor, statsborger (med bestemte statsborgerlige rettigheder som statsborger) eller privatperson (med bestemte retsregler til beskyttelse af privatlivets fred). Det enkelte individ optræder således i forskellige sociale sammenhænge (som bærer af forskellige sociale strukturer) med en forskellig retsidentitet. Under feudalismen eksisterer der ikke individer som sådanne, men kun personer i en bestemt samfundsmæssig placering (f.eks. livegen eller håndværker) og underlagt de magtrelationer, der gælder for denne samfundsmæssige placering, både i form af vilkårlig magtudøvelse og i form af faste regler (f.eks. angående hoveriarbejdets omfang). Først med kapitalismen får man på den ene side det abstrakte individ - individet som sådan - der træder i forhold til andre individer gennem bytningen (og altså ikke umiddelbart er underlagt en bestemt personlig magtrelation), på den anden side de forskellige samfundsmæssige former, der grundlæggende konstitueres af kapitalen som et objektivt forhold med selvstændige bevægelsesformer og -love og hvortil knytter sig forskellige retsidentiteter. Marx formulerer forholdet således i *Om Jødespørgsmålet* (altså på et tidspunkt, hvor kapitalanalysen overhovedet ikke har taget form endnu): »Konstitueringen af den politiske stat og opløsningen af det borgerlige samfund i de uafhængige *individer* - hvis indbyrdes forhold er *retten*, hvor det indbyrdes forhold mellem stands- og lavsmenneskene er

privilegiet - fuldendes i et og samme forløb.« (NB: betegnelsen »det borgerlige samfund« går her ikke specielt på kapitalismen, men generelt på den samfundsmæssige sammenhæng - også omfattende andre produktionsmåder. Men først på et bestemt historisk tidspunkt opløses dette borgerlige samfund altså i uafhængige enkeltindivider).

At det samfundsmæssige indhold i retsreglerne (til forskel fra privilegierne) er *alment*, er imidlertid ikke ensbetydende med, at det er samfundsmæssigt *neutralt*. De to ting blandes under tiden sammen, f.eks. når man taler om en liberalistisk stat, der har karakter af en »natvægterstat«. Den kapitalistiske stat er *aldrig* slet og ret natvægter, den griber *altid* gennem sine aktiviteter ind i konkurrenceforholdet mellem kapitalerne og i forholdet mellem klasserne. Det gælder fra love om arbejdsdagens længde (at de griber ind i forholdet mellem klasserne er indlysende, men de har heller ikke samme effekt for alle kapitaler, f.eks. ikke samme effekt for kapitaler med høj som for kapitaler med lav organisk sammensætning), over anlæg af jernbaner eller havne (hvor placeringen selvsagt er temmelig afgørende) til statslig uddannelse af arbejdskraft (forskellige uddannelsesinteresser for arbejdere og kapital, forskellige uddannelsesbehov for de forskellige kapitalers vedkommende). Spørgsmålet er altså ikke, *om* staten griber ind i forholdet mellem kapitalerne og forholdet mellem klasserne, men på hvilke *områder*, på hvilken *måde* og i hvilket *omfang* dette sker.

Det er ikke opgaven her at bestemme udviklingstendenserne i statsinterventionens indhold og omfang. Jeg skal indskrænke mig til kort at angive de interventionsmåder, der generelt karakteriserer den kapitalistiske stat. Med udgangspunkt i retsformen som den normale almene statslige interventionsform kan man - det være sagt med alle mulige forbehold - operere med fem forskellige interventionsmåder:

1. Intervention slet og ret i form af *almene* retsregler, der altså ikke blot er almen-*gyldige* (det er enhver statslig beslutning), men også har en almen *form* (forstået som angivet ovenfor). Det kan f.eks. være regler for kreditgivning eller for arbejdssikkerhed.

2. Intervention i bestemt form, men med et alment samfundsmæssigt indhold (»alment« ikke i betydningen »over klasserne«, men i modsætning til »til brug for en bestemt kapital eller bestemte personer«). F.eks. bygning af en Storebæltsbro. Eller indkomspolitik.⁵

3. Intervention i bestemt form, men med et umiddelbart ikke-alment samfundsmæssigt indhold. Desuden af ikke-merværdi-producerende karakter (dette sidste gælder selvsagt også for det, der nævnes under pkt. 1 og 2, men det er

5. Den blotte sammenstilling af størrelser som indkomspolitik og Storebæltsbro kan tage sig vanvittig ud, hvis man ikke holder fast ved, at det, det drejer sig om her, udelukkende er at pege på forskellige statslige interventionsmåder. At disse i den faktiske analyse ikke kan løsrives fra statsfunktionernes karakter siger sig selv. Funktionen i her at give interventionsmåderne en særskilt behandling er at bidrage til afvikling af sammenrodningen af forskellige niveauer i statsanalysen og diskussionen.

først relevant at markere det her i modsætning til pkt. 4). Det kan f.eks. være subventionering af en bestemt virksomhed. Middelbart har den type interventioner som oftest almen relevans på forskellig måde - jf. f.eks. statslig støtte til B&W, der har haft en økonomisk og politisk funktion udover denne virksomheds specielle sammenhæng - men den fungerer altså via forholdet mellem staten og en bestemt enkeltkapital (eller bestemte personer).

4. Intervention i bestemt, men merværdi-producerende form. Dette er ensbetydende med statens fungerer som selvstændig kapitalist, f.eks. statens overtagelse af ensamfundsnødvendig, men ikke tilstrækkeligt profitabel råstofindustri, eller i mere avanceret form: ØD.

5. Endelig, i modsætning til de andre punkter, der alle *forudsætter* den sikrede eksistens af de grundlæggende former for samfundsmæssigt samkvem kodificeret i almene eller specifikke regler med retslig status (jf. hvad der er blevet sagt om den pengeformidlede bytning): Intervention i form af statslig magtanvendelse. Denne har altid en bestemt form, som selvfølgelig kan have sit grundlag i almene retsregler, mens dens samfundsmæssige indhold kan være såvel umiddelbart som middelbart alment.

Der er historisk - med udviklingen af verdensmarkedet - en klar tendens til, at de interventionsmåder, der er omtalt under pkt. 3 og pkt. 4 (dog især 3, omend det perspektiv, der f.eks. ligger i ØD⁶, i stigende grad trænger sig på), forøges kraftigt i omfang og betydning (ikke mindst i form af direkte nationalstatslig støtte til kapitaler inden for de meget kapitalkrævende såkaldte vækstindustrier, såsom flyindustri, kerneindustri, elektronisk industri, skibsbygning, med henblik på styrkelse af disse kapitalers position på verdensmarkedet - en direkte støtte, der forbindes med omfattende indirekte støtte, f.eks. gennem statskontrakter), en tendens, der går hånd i hånd med øget statslig disciplinering af arbejderklassen (bl.a. gennem indkomspolitik)⁷. Men det er samtidig klart, at pkt. 3 og 4 angiver statslige foranstaltninger, der ikke kan tænkes generaliseret inden for den kapitalistiske stats rammer. Når staten giver speciel støtte til en bestemt kapital eller bestemte kapitaler kan det være i overensstemmelse med almene kapitalinteresser (i reglen en bestemt eller nogle bestemte kapitalfraktioners interesser). Men hvis den generelt skulle give specifik støtte til de forskellige enkeltkapitaler, ville den ikke længere eksistere som en særskilt samfundsmæssig instans uden for og ved siden af kapitalsammenhængen, men være fuldstændig indoptaget i konkurrenceforholdet mellem enkeltkapitalerne. Noget tilsvarende

6. For nogle relevante perspektiveringer omkring ØD se *Proletar!* nr. 6 1973.

7. En interessant fremstilling af sammenhængen mellem nationalstatens rolle i konkurrencen på verdensmarkedet og den nødvendige integration/disciplinering af arbejderklassen findes i Klaus von Dohnanyi: *Japanische Strategien oder Das deutsche Führungsdefizit* (Piper Verlag). Dohnanyi har bl.a. været leder af planlægningsafdelingen på Ford i Köln (den, der kender noget til baggrunden for fremmedarbejdernes meget militante kamp på denne virksomhed i 1973, vil dermed også kunne regne ud, at manden har førstehåndskendskab til disciplinering af arbejderklassen) og er sidenhen blevet statssekretær i forbundsstatens økonomiministerium.

kan siges om statens fungeren som en enkeltkapitalist i konkurrencesammenhængen: hvis denne interventionsmåde blev generaliseret, ville der ikke længere være tale om den kapitalistiske stat som en særskilt politisk instans ved siden af kapitalsammenhængen.

I forbindelse med omtalen af de forskellige interventionsmåder er det nærliggende at tage det spørgsmål op, som blev stillet, men ikke besvaret i forbindelse med selve kritikken af F/Hs artikel, nemlig hvad grunden kan være til, at det er nærliggende at læse hen over F/Hs radikale og fejlagtige sammenfattende bestemmelse af den borgerlige stats væsen som falsk skin. Baggrunden er nemlig, så vidt jeg kan se, den, at de i forbindelse med sammenfatningen taler om to ting på én gang: For det første taler de om, at det, der i virkeligheden generelt er den borgerlige stats væsen (nemlig skinnet, der dækker over en klassestat af samme art som f.eks. den feudale) i en tilspidset klassekampssituation afsløres: i og med at den borgerlige stat åbenlyst bekæmper arbejderklassen, træder dens klassekarakter åbenlyst frem, mens dens særlige borgerlige væsenstræk - det, at det tog sig ud som om den varetog revu-kildeindehavernes fællesinteresser - gennemskues som det skin, det er. Dette er som sagt forkert. Men for det andet beskæftiger de sig i den sammenhæng med det såre reelle forhold (som også Projekt Klassenanalyse er inde på), at der - betinget af klassekampens udvikling - sker ændringer i statens interventionsmåder (herunder i vægten mellem de forskellige interventionsmåder). Den åbne repression træder stadig mere frem med klassekampens udvikling, og i det omfang, det er påkrævet, overskrider repressionsformerne det grundlag, der er fastlagt i de almene retsregler. Det er velsagtens markeringen af dette perspektiv, der for mange læsere får de helt grundlæggende skavanker til at forsvinde.

Den politiske form

Ligesom staten består i sin særskilthed også i forbindelse med en tilspidset klassekamp, hvor dens karakter af klassestat utvetydigt træder frem, således kan staten også varetage sine grundlæggende funktioner som borgerlig stat under en politisk form, der mere permanent åbenbarer sin klassekarakter. Sagt på en anden måde: sikringen af de almene betingelser for kapitalakkumulationen kræver ikke nødvendigvis en *borgerlig demokratisk* statsform. Dette forhold tages op i en artikel, skrevet af Heide Gerstenberger: *Zur Theorie der historischen Konstitution des bürgerlichen Staates* (Prokla, nr. 8-9, 1973). Hun skriver:

»Lige så lidt som man kan gå ud fra, at den materielle konstituering af den borgerlige stat først lader sig sætte igennem i sammenhæng med den forfatningsmæssige konstituering, lige så lidt kan det antages, at en konsekvent borgerlig, altså parlamentarisk forfatning, samtidig skulle betyde den bedst mulige opfyldelse af statslige funktioner for den borgerlige produktionsmåde.« (p. 208 - min oversættelse).

Denne ikke-nødvendige sammenhæng mellem materielle statsfunktioner og borgerlig demokratisk forfatning, eller, som det også hedder hos Gerstenberger, mellem statsfunktionernes indhold og statens form, belyses historisk ud fra den borgerlige stats konstituering (perioden fra det 15. til det 19. årh., med fokusering på det 17. og det 18. årh.). Eftersom G. således via denne historiske analyse forholder sig til den teoretiske problematik, som behandles her, er det nærliggende at tage artiklen op i denne sammenhæng. Jeg holder mig til den mere principielle side af sagen og vil derfor ikke nærmere referere den række af præcise historiske bestemmelser, som artiklen rummer.

Gerstenberger opererer med de materielle statsfunktioner og retsstatsligheden som to momenter i konstitueringen af den borgerlige stat, som historisk ikke falder sammen. Den materielle konstituering går forud for den formelle konstituering. Den formelle konstituering som borgerlig retsstat har som sit centrale indhold »statsmagtens abstraktion fra de samfundsmæssige relationer. Retsstaten griber ikke umiddelbart ind i disse, men fungerer som garant for deres eksistens«, med andre ord: statens særskillelse, der kommer til udtryk i den almengyldige retsform.

At konstitueringen af den borgerlige stat som retsstat følger efter den materielle konstituering, skal ikke forstås på den måde, at der i forbindelse med den materielle konstituering overhovedet ikke er tale om retsstatslige forhold. Pointen er derimod, at udviklingen af retsstatslige former først føres igennem efter den materielle konstituering, dvs. at denne konstituering ledsages dels af almene retsregler og dels - og nok så væsentligt - af statslige foranstaltninger, der direkte griber ind i, eller bedre: er sammenflettet med det økonomiske liv. Hvordan Gerstenberger mere præcist forestiller sig forholdet mellem materiel konstituering og retsformerne, kan det være lidt vanskeligt at finde ud af. Men hun sammenfatter det således:

»For teorien om den borgerlige stat som retsstat forekommer det mig i hvert fald at være af eminent betydning, at den borgerlige stat i merkantiltiden allerede udvikles i sine *historisk grundlæggende økonomiske funktioner* og organisationsformer, men at den for den typiske retsstatslige udvikling endnu indskrænker sig til cirkulationssfæren« (op. cit. p. 225)

Her siges det altså, at de almene retskategorier i merkantiltiden (dvs. den tid, der domineres af den »oprindelige« akkumulations røveriske udbytning og handel og den statslige politik, der svarer hertil) kun omfatter cirkulationssfæren, mens forholdet mellem varen arbejdskraft og kapitalen (altså produktionsforholdet) endnu ikke er omfattet af denne almene retsstatslighed og først bliver det efter den i vidt omfang med magt gennemførte tilvejebringelse af forudsætningerne for dette forhold: fra de umiddelbare producenter løsrevne produktionsmidler på den ene side og de frie lønarbejdere på den anden. Denne simple skelnen mellem retsstatens konstituering i forhold til henholdsvis cirkulationssfære og produktionsssfære, er særdeles problematisk al den stund handelen i merkantiltiden og handlen sidenhen (hvor man i England allerede kan sætte et skel med

revolutionen og det såkaldte interregnum midt i det 17. årh.) hvilede på et forskelligt grundlag, idet merkantiltidens handel - frem for alt udenrigshandelen - i meget vidt omfang var en kongeligt privilegeret monopolhandel og ikke en, der udviklede sig gennem konkurrencen mellem enkeltkapitalerne. Det bliver derfor mystificerende at tale om etablering af de borgerlige retsformer i forhold til *cirkulationssfæren* i merkantiltiden.

Nu kunne man sige, at spørgsmålet om dette skels (altså mellem cirkulationens og produktionens retslighed) brugbarhed er underordnet, eftersom det centrale er den adskilte materielle og formelle konstituering af staten. Men de to ting hænger faktisk sammen. Det kan man f.eks. se ved at tage udgangspunkt i merkantilstatens rolle i forhold til udenrigshandelskompagnerne (det er netop i forbindelse med denne rolle, at den materielle konstituering af den borgerlige stat ifølge Gerstenberg tager sin historiske begyndelse).

Staten sikrer og forbedrer de store handelskompagniers handelsmuligheder på verdensmarkedet (gennem politisk-militær indsats - hvordan kan man læse om hos Gerstenberger). Dette betegner klart nok et skridt i udviklingen af en kapitalistisk stat: staten som en politisk instans - og ikke kompagnerne selv som økonomisk-politisk-militære organisationer (som det var før) - sikrer betingelserne for handlen. Men der er *ikke* tale om en udviklet kapitalistisk statsfunktion: de handelkapitaler, hvis interesser staten varetager, er ikke etableret på grundlag af og ikke fungerende via selvstændige økonomiske og bevægelseslove. De er etableret og opretholdes via kongeligt privilegium. Der er således stadigvæk tale om en sammenfletning af økonomiske og politiske instanser, om statens umiddelbare involvering i den økonomiske aktivitet, hvilket generelt netop *ikke* karakteriserer den udviklede borgerlige stat. Den merkantile stat varetager godt nok en særlig politisk funktion i forhold til disse handelkapitaler - og denne overgang til nationalstatslig beskyttelse af deres virke markerer som sagt i sig selv et skridt i retning af statens selvstændiggørelse - men det er en politisk funktion i forhold til *bestemte* handelkapitaler, hvis grundlag er fastlagt politisk. Staten sikrer således ikke de kapitalistiske bevægelsesloves sætten sig igennem, idet disse bevægelseslove endnu ikke eksisterer i udfoldet form. Der er ikke tale om en udviklet kapitalistisk statsfunktion, idet grundlaget for en sådan: en udviklet kapitalisme ikke eksisterer endnu. Dette gælder ikke specielt mht. til disse handelskompagner, men generelt for den samfundsmæssige sammenhæng.

I merkantilperioden er der altså endnu ikke tale om »den borgerlige stat i dens *historisk grundlæggende økonomiske funktioner* og organisationsformer«. Disse er godt nok *under udvikling* i takt med udviklingen mod den udfoldede kapitalisme, men der er altså ingenlunde tale om den tilendebragte materielle konstituering af den borgerlige stat. De udviklede borgerligt-statslige funktioner etableres netop først i og med den gennemførte opløsning af den umiddelbare sammenfletning af økonomisk og politisk, en opløsning, der igen gennemføres i og med etableringen af kapitalens selvstændige bevægelseslove (altså i og med at kapitalen i sin almene realitet fungerer i overens-

stemmelse med sit begreb). Altså: *udviklingen af borgerlige statsfunktioner og udviklingen af statens særskilthed, og dermed udviklingen af de almen-gyldige retsformer, som denne særskilthed manifesterer sig i, er ét og samme forløb*. Man kan ikke dele op og sige: først udvikledes de borgerlige materielle statsfunktioner, dernæst udvikledes den borgerlige stats særskilthed og de almene retskategorier, der knytter sig til denne (jvf. hvordan afledningen af den særskilte borgerlige stat ovenfor netop blev bestemt som afledning af de almene statsfunktioner). Hvad der historisk er tale om i forbindelse med det, G. kalder merkantilperioden, er, at *såvel* borgerlige statsfunktioner *som* særskillelsen af staten og dermed udviklingen af almen-gyldige retsformer er under udvikling. Denne udviklings afgørende gennembrudspunkt er den industrielle revolution. Først hermed udfoldes kapitalens selvstændige bevægelseslove, først her fungerer kapitalen i sin almene realitet i overensstemmelse med sit begreb. Og først her svarer statens funktioner til et udfoldet kapitalistisk samfundsmæssigt grundlag.

Dette betyder ikke, at staten ikke før kapitalens bevægelseslove sætter sig igennem kan varetage funktioner, som så sidenhen er grundlæggende for den udfoldede kapitalisme. Tværtimod. Det gælder f.eks. for sikringen af de almene betingelser for bytningen. Denne funktion har staten allerede før de selvstændige kapitalistiske bevægelseslove fungerer. Men bliver man blot stående ved konstateringen af dette, ser man bort fra bytningens og dermed den pågældende statsfunktionens *specifikke kapitalistiske formbestemthed* med bytningen mellem kapitalist og besidder af varen arbejdskraft. Det er denne specifikke formbestemthed, der tilsløres hos G., når hun slet og ret taler om, at den borgerlige stat konstitueres materielt i merkantiltiden. Det betyder også, at hun tilslører forskellen mellem statsfunktioner, der skaber en grundlæggende forudsætning for kapitalismen - det kan f.eks. være statens medvirken i ekspropriering af bønder - og kapitalistiske statsfunktioner.

Jeg har i det foregående sat lighedstegn mellem det, G. kalder statens formelle konstituering og statens særskillelse, »statsmagtens abstraktion fra de samfundsmæssige relationer«. Dette fordi særskillelsen er det grundlæggende forhold (der indebærer retsformernes almenhed og almen-gyldighed) og fordi spørgsmålet om sammenhængen mellem statsfunktioner og politisk styreform er et spørgsmål for sig. Det var for så vidt dette sidste spørgsmål, G. startede med at rejse, idet hun understregede den ikke-nødvendige sammenhæng mellem borgerligt demokrati og borgerlige statsfunktioner. Dette er i sig selv rigtigt. Det grundlæggende problematiske, som jeg har beskæftiget mig med, kommer først ind, når denne problemstilling ikke holdes ude fra den mere omfattende angående statens såkaldte materielle og formelle konstituering i det hele taget, altså angående forholdet mellem statsfunktioner og den statslige særskilthed og dens retsformer.

Gs artikel er således - sine kvaliteter til trods - meget problematisk både mht. hvilke teoretiske problemer, der er på spil i den historiske (skitse til en) analyse, hun giver, og mht. selve de historiske bestemmelser. Det kan på den

baggrund ikke undre, at hendes teoretiske konklusion er yderst uklar. Hun skriver:

»Denne retsstatslige abstraktion markerer imidlertid historisk overgangen fra den borgerlige stats materielle til dens forfatningsmæssige konstitution. Fra nu af er den borgerlige stats nødvendighed ikke længere begrundet i enkeltkapitalernes specifikke skranker respektive i deres i konkurrencen tildækkede eller truede fællesinteresser, men først og fremmest via arbejdskontrakt-relationernes tilsyneladende frihed og revenukildernes tilsyneladende lighed i det borgerlige samfund.« (Prokla 8-9, p. 225).

Hvordan de to nødvendigheder *systematisk* forholder sig til hinanden forbliver her en gåde (jvf. det vage »men først og fremmest« der i citatet sætter de to former for nødvendighed i forhold til hianden). Mindre gådefuldt bliver det ikke af, at G. i en afsluttende note peger på en systematisk sammenhæng, som ikke svarer særlig godt til det, der står i den passage, som lige er citeret. Hun skriver i denne note, hvor hun direkte forholder sig til F/Hs statsafledning:

»Den af Sybille von Flatow og Freerk Huisken foretagne systematiske afledning af den borgerlige stat, som går ud fra kapitalforholdets (det udfoldede kapitalforholds) overfladestruktur, må altså nødvendigvis fremhæve den borgerlige stats legitime ationsfunktion som den centrale. Heroverfor må man stille det spørgsmål, om ikke den her udviklede historiske dominans af økonomiske statsfunktioner også har systematisk karakter. Ud fra kapitalens samfundsmæssige overfladestruktur skulle man så aflede den specifikke form for den borgerlige stats særskillelse, mens særskillelsen selv skulle følge af nødvendigheden af tilvejebringelse af almene produktionsbetingelser.«

I modsætning til det andet citat tales der her ikke om, at statens nødvendighed først ligger i det ene forhold og dernæst i højere grad i det andet forhold. Der tales derimod om forskellige slags nødvendighed, der kan fastlægges på forskellige niveauer i kapitalanalysen. Ser man bort fra problemerne vedrørende afledningsbegrebets status, så er dette sidste afgjort mere rimeligt, netop fordi det fastholder skellet mellem væsen og fremtrædelsesform. Når G. på den ene side, som tidligere citeret, afviser, at en parlamentarisk forfatning generelt skulle betyde den bedst mulige opfyldelse af statslige funktioner for den borgerlige produktionsmåde, og på den anden side taler om at aflede den specifikke form for den borgerlige stats særskillelse, må det vel forstås på den måde, at man ud fra kapitalens overflade kan bestemme den borgerligt parlamentariske styreform som den politiske form, som mest gennemført svarer til kapitalens fetichagtige fremtrædelsesform. Hvad den historiske analyse angår, gælder så for G. en tilgang som svarer til Rosa Luxemburgs formulering: »Mellem den kapitalistiske udvikling og demokratiet kan man ikke konstruere nogen almen absolut sammenhæng. Den politiske form er altid resultatet af hele summen af politiske, indre og ydre, faktorer.« (i *Socialreform eller revolution?*)

Men spørgsmålet om den kapitalistiske stats politiske form er ikke identisk med spørgsmålet om parlamentarisk demokrati, borgerligt eller fascistisk dik-

tatur osv. Disse forskellige former må ses på baggrund af det mere fundamentale forhold, at det politiske i og med fordoblingen i samfund og stat generelt er henvist til en særlig sfære, således at politiske beslutninger - uanset styreform i snævrere forstand - ikke er umiddelbart forankret i og rettet mod den samfundsmæssige sammenhæng (det er denne problematik, som Marx - endnu inden for rammerne af borgerligt filosofiske kategorier - beskæftiger sig med i *Kritikken af den hegelske retsfilosofi* og *Om Jøde - spørgsmålet*). En sådan selvstændiggørelse af det politiske i særlig statslig form er historisk forbundet med den kapitalistiske produktionsmåde og den kapitalistiske stat som særskilt form, men er ikke begrænset til denne stat. Den forsvinder ikke automatisk med afskaffelsen af den kapitalistiske produktionsmåde gennem statsovertagelse og planøkonomi⁸.

Selvstændiggørelsen betyder også selvstændiggørelse af hele det statslige forvaltningsapparat og en hermed forbundet specialisering og bureaukratisering af dets arbejde (det er disse træk Max Weber fokuserer på). Det er hele dette kompleks af selvstændiggjort politisk form og bureaukratisering og specialisering af forvaltningen, som Marx har i tankerne, når han i *Borgerkrigen i Frankrig* skriver, at arbejderklassen ikke simpelt hen kan tage det færdige statsmaskineri i besiddelse og sætte det i bevægelse for egne formål, og når han karakteriserer Pariserkommunen som den endeligt opdagede politiske form, under hvilken arbejdets økonomiske befrielse kunne fuldendes. Og det er dette kompleks, som Lenin tager op i forlængelse af Marx, når han i *Staten og revolutionen* taler om sønderbrydning af den borgerlige stat.

Spørgsmålet om statens sønderbygning og om en revolutionær bevægelses politiske karakter kan ikke reduceres til en organisatorisk formel - hvadenten det nu gælder formen for valg af delegerede, formen for opbygning af et rådssystem, formen for partiets opbygning eller andet (Karl Korsch peger med rette på, at de pågældende skrifter af Marx og Lenin ikke er fri for en tendens til selvstændiggørelse af formelle momenter i statsanalysen, såsom valgformer, aflønningsformer m.m. (Korsch: *Revolutionær kommune*⁹)).

Den kapitalistiske stats funktioner, interventionsmåder og politiske form er ikke simpelt hen sideordnede momenter. Forholdet mellem dem er forholdet mellem en indholdsmæssig sammenhæng og dennes manifestationsformer i kapitalens organisering af samfundstotaliten (hvilket ikke betyder, at interventionsmåder og politisk form simpelt hen er afledt af de statsfunktioner, som den eller de dominerende kapitalinteresser kræver, idet klassekampen gør sig gældende såvel i statsfunktionerne som også selvstændigt i forhold til politisk form og interventionsmåder som en kamp om *forudsætningerne* for bestemte statsfunktioner - f.eks. kampen omkring fascismen som politisk form som en politisk form som en forudsætning for disciplinering af arbejderklassen). Det betyder, at

8. Hvilket også betyder, at socialisering, respektive socialisme, ikke kan reduceres til disse foranstaltninger. Se herom bl.a. Karl Korsch: *Skriften zur Sozialisierung* (EVA 1969).
9. Findes i *Staten og kontrarevolutionen* (Paludan).

spørgsmålet om sønderbrydning af den kapitalistiske stat hverken teoretisk eller praktisk kan isoleres som et spørgsmål om den politiske form. Det er et spørgsmål om en organisering af det sociale samvær, der indebærer sønderbrydningen af indholdet i og sammenhængen mellem den kapitalistiske stats særskilte eksistens, dens funktioner, dens interventionsmåder og dens politiske former. Statens sønderbrydning er dens »tilbageføring« i en samfundsmæssig sammenhæng, der ikke har kapitalen, men de associerede producenter som subjekt.

Her skal kun peges på perspektivet. Dets præcisering er et spørgsmål om bestemmelse af de reelle klassekampsbetingelser og bevægelser og deres udviklingsmuligheder, og ikke om en tegnebrædtskonstruktion af, hvordan man må organisere det sociale samvær under socialismen.

Ralf Pittelkow

Bokcafét

är en specialbokhandel för marxistisk och radikal litteratur inom politik och ekonomi. Vi ser också som en av våra huvuduppgifter att tillhandahålla väsentlig såväl grundläggande som mera avancerad litteratur inom samhällsvetenskaperna, filosofi, vetenskapsteori, historia, miljödebatt, psykologi, psykoanalys och pedagogik, litteraturvetenskap och konsteori, film och teater m.m. Vi har även en hel del skönlitteratur, barnböcker, grammofonskivor och affischer.

Besök oss vid tillfälle! I kafeet kan du sitta ner vid en kopp kaffe och ta del av en stor mängd aktuella tidningar och tidskrifter i referensbiblioteket. Om du inte bor i Lund eller besöker Lund så ofta kan du fortlöpande ta del av bok- och tidskriftsnyheter genom att läsa vår nya

MÅNADSBULLETTIN

Bulletinen innehåller förutom en fullständig förteckning (indelad i ämnesområden) över alla nyheter vi tar in, också recensioner och notiser om litteratur vi anser vara av särskilt intresse.

Du kan prenumerera på månadsbulletinen för 15:- per år genom att sätta in summan på postgiro 63 86 61-9 (Bokcafét) och märka talongen »Månadsbulletinen«.

Vårt fullständiga sortiment kan du ta del av i vår Lagerkatalog och Lagerkatalogens supplement. I denna kan du få uppslag till litteratururval vid kurser och studiecirkelklar och den kan förhoppningsvis även ge impulser till din egen läsning.

Du kan beställa Lagerkatalogen (kostnadsfritt, men vi ser gärna att du bidrar med några kronor i frimärken till portot) genom att skicka in namn och adress till

Bokcafét

S:t Petri Kyrkogata 7 S-222 21 Lund Tel. 046/14 71 04

